

Nieuwsbrief NZG

5(2)

Nederlandse Zeevogelgroep
Dutch Seabird Group

ISSN: 1566-6778

Texel, Maart 2004

redactie Nieuwsbrief NZG: Mardik F. Leopold
p/a ALTERNATIE-TEXEL, Postbus 167, 1790 AD Den Burg, Texel
e-mail mardik.leopold@wur.nl

Guido O. Keijl, Brederodestraat 16A
1901 HW Bakkum, e-mail guido@hetnet.nl

secretariaat NZG: De Houtmanstraat 46
1792 BC Oudeschild, Texel, e-mail ned.zeevogelgroep@planet.nl

Zeeën van zee-eenden bij de Brouwersdam

Sinds november 2003 verblijven ca 4000 zwarte zee-eenden in de Voordelta aan de zuidzijde van de Brouwersdam (Zeeland), in gezelschap van kleinere aantallen grote zee-eenden (maximaal 84) en een brilzee-eend (zie foto's op de Dutch Birdingsite <http://www.dutchbirding.nl/>). Deze maken deel uit van een grotere groep zee-eenden die meestal verder op zee ten westen van Schouwen verblijft. Blevens in voorgaande jaren de zee-eenden in de Voordelta (en elders in Nederland) steeds te ver uit de kust voor het doen van bijvoorbeeld gedragswaarnemingen, deze winter zit de groep voor de Brouwersdam vaak binnen gezichtsafstand (zie onderstaande foto van een deel van de groep).

Zwarte zee-eenden voor de Brouwersdam, 27 januari 2004. Foto: Pim Wolf

Het is wat betreft de aanwezigheid van watersporters deze winter vaak opmerkelijk rustig aan de Brouwersdam. In 'normale' winters surfen hier regelmatig enkele tientallen neopreenduijvels. Dit jaar waren er op het water echter opmerkelijk weinig toeristen en dan zijn er, zeker bij zuidoostenwind en dus vlakke zee, goede waarnemingen te doen aan foeragerende zee-eenden.

Met behulp van een telescoop is de groep zee-eenden van november 2003 tot januari 2004 gedurende ongeveer 45 uren geobserveerd. De overgrote meerderheid van de zwarte zee-eenden bestond uit vrouwtjes en eerstejaars vogels; slechts ongeveer 8 % betrof volwassen mannetjes. De grote zee-eenden hielden zich vooral op langs de randen van de groep zwartjes. Andere soorten eenden waren ver in de minderheid. De vogels leken de hele dag door fanatiek te foerageren, maar soms werd (massaal) een rustpauze ingelast en werd er gepoetst.

Al snel bleek dat zowel grote als zwarte zee-eenden hier zwaardschedes *Ensis* (vermoedelijk Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus*) aten. Deze langwerpige schelpdieren zijn wellicht relatief moeilijk te 'hannesen' en opduikende eenden kwamen vaak boven terwijl ze dergelijke prooien nog zichtbaar in de snavel hadden. Dit leverde dan een beeld op van een (meestal zwarte)

Foto: Pim Wolf

zee-eend met een 'sjekkie' in de snavel. Bij 798 zwarte zee-eenden die zichtbaar met prooi opdoken waren 361 van die prooien duidelijk *Ensis*; 437 waren mogelijk andere prooien (alleen slikbeweging gezien) en in slechts 384 gevallen kwamen zwarte zee-eenden zonder zichtbare prooi of slikbeweging boven. De meeste *Ensis* die werd gezien was ongeveer 6-8 cm lang (geschat op basis van snavelengte) bij een geschatte schelpbreedte van 0,7 cm. Eenden die verder op zee zaten leken wat vaker ook grotere *Ensis* (10-12 cm) op te duiken; mogelijk dat daar een andere jaarklasse van deze schelpdiersoort dominant voorkomt.

Zwarte zee-eend met *Ensis*, Brouwersdam, 27-01-04.

Een keer werd gezien dat de hele groep opvloog voor een naderend schip, een boeienlegger. De eenden vlogen toen het schip op ca 1,5 km afstand was *en groupe* zeker een kilometer weg, om direct terug te keren toen het schip was verdwenen. Een opmerkelijke verstoring vond plaats op maandag 1 december 2003. Om exact 12:00 uur begonnen, goed hoorbaar, de sirenes te loeien. Deze maandelijks test gaf een opmerkelijk reactie bij de eenden: het foerageren werd direct gestaakt en de vogels gingen actief zwemmen met gestrekte nekken. Na korte tijd vlogen alle eenden op maar landden vrijwel direct weer, zelfs veel dicht bij de kant. Waarschijnlijk beseften ze pas toen dat het de eerste maandag van de maand was en ze niet in paniek naar huis moesten om ramen en deuren te sluiten. Dat een belangrijk deel van het voedsel ter plaatse uit mesheften bestaat is wel duidelijk, maar andere prooien worden waarschijnlijk ook benut. Dit hebben we echter nooit goed kunnen zien. Van grote zee-eenden werd incidenteel eveneens gezien dat ze *Ensis* aten. Mogelijk aten andere aanwezige duikeenden (ijseend, brilduiker) *Ensis*, maar dit kon nog niet worden vastgesteld. Wel waren er duidelijk kapers op de kust: zilvermeeuwen (veelal onvolwassen exemplaren, tot enkele tientallen tegelijk) probeerden veelvuldig, en vaak met succes, de opgedoken mesheften van de zwarte zee-eenden te roven. Mocht iemand dus ter plaatse dode (olie)zee-eenden vinden, neem ze dan mee en neem contact op met ondergetekenden.

**Pim Wolf , Batenburg 63, 4385 HG, Vlissingen (wolfpf@zeelandnet.nl)
Peter L. Meininger, Lisztlaan 5, 4384 KM, Vlissingen (mein@zeelandnet.nl)**

Meer zeevogels met kleurafwijkingen

Naar aanleiding van de bijdrage van Kees Rebel (2003) in onze vorige Nieuwsbrief over een noordse pijlstormvogel met een witte kop heeft de redactie nog eens gespeurd naar vergelijkbare gevallen. Leucisme (de term 'partieel albinisme' is feitelijk fout; zie Van Grouw 2000) is bij verschillende soorten pijlstormvogels en stormvogeltjes gevonden, maar op schrift gerapporteerde gevallen zijn zeldzaam (Stegeman & Lagerveld 1987; Mackrill & Yésou 1988; Elkins *et al.* 1990). Foto's van dergelijke vogels zijn helemaal schaars. Mede daarom is het aardig om op twee min of meer vergelijkbare gevallen te wijzen bij het Europese stormvogeltje uit de Middellandse Zee. Sultana & Borg (2002) berichten over een mistnetvangst op 31 mei 2001 van een exemplaar met een gedeeltelijk witte kop (**zie foto**) op het eilandje Filfla bij Malta. Deze auteurs doen veel onderzoek op Filfla, dat grote aantallen stormvogeltjes herbergt (5000-8000 paar; Borg & Sultana 2002). Een vergelijkbaar gekleurd exemplaar werd eerder gemeld op Cabrera, Balearen, weten Sultana & Borg ook nog te melden. J.J. Borg heeft op internet ook een foto staan van een jonge leucistische Kuhl's pijlstormvogel (op zee bij Malta 'verzameld' voor het Malteser museum: <http://www.geocities.com/diomedea.geo/Albino.html>). Een *Google search* levert nog een handvol recente waarnemingen op van leucistische pijlstormvogels en stormvogeltjes (allerlei soorten), maar slechts één slechte foto van een grauwe pijlstormvogel met witte vlekken (lijkt op een tweedejaars jan van gent, zie: www.tsuru-bird.net/seabirds/shearwater_sooty_albino1.jpg).

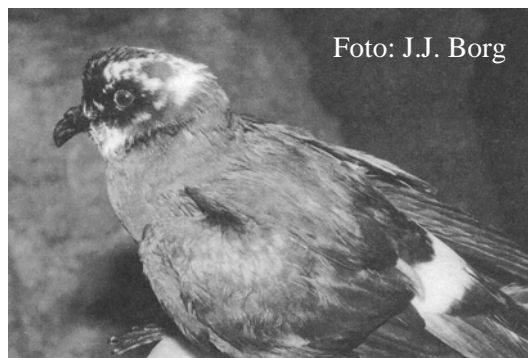

Foto: J.J. Borg

Vooraf van pelagische tochten in Californië en Nieuw Zeeland worden dergelijke gevallen op internet gemeld. (Volledige) Albino's zijn zeer zeldzaam: Lee & Grant (1986) verzamelden een jonge, albino grote pijlstormvogel op zee bij North Carolina (de vogel had een groeiachterstand en een slechte lichamelijke conditie) en Oxley (1999) vond een albino nestjong vaal stormvogeltje. Leucistische exemplaren vliegen hier en daar wel rond. Op plaatsen met veel vogels en veel pelagische trips worden ze gezien, maar ook op plaatsen met veel fanatieke zeevliegers duiken ze onvermijdelijk op (Nederland!). Het mooiste is natuurlijk een (volledige) albino, maar de kans lijkt klein want deze zijn zo zeldzaam omdat ze niet oud worden.

Het stukje van Kees Camphuysen in dezelfde Nieuwsbrief (5 nr. 1) over een afwijkend gekleurde zeekoet lokte een reactie uit van Dirk Kuiken. Hij reed op 30 oktober 1989 (na een dag met ZW 9) in zijn auto op de Westerzeedijk tussen Harlingen en Makkum en zag ter hoogte van Dijksterburen een leucistische zeekoet op de parallelweg staan. Hij heeft het beest

maar mee naar huis genomen en daar een tijdje in een teil in de tuin verzorgd, totdat hij de vogel op 9 december 1989 naar EcoMare (Texel) bracht. Hier is de vogel na enige tijd dood gegaan. Omdat hij zo bijzonder was is hij opgezet en toegevoegd aan de collectie.

Bij het prepareren werd noch het geslacht noch de leeftijd vastgesteld, maar de forse snavel suggereert dat het om een adult

Leucistische zeezoet, Friesland, 30-10-1989. Foto's: Dirk Kuiken

ging. Een vergelijkbare lichte vogel werd een jaar of tien eerder in Ierland gezien (Kelly 1980) en in 1952 werd er een albino zeezoet gemeld uit Aberdeen in de *Scottish Naturalist*.

Ook voor alkachtigen geldt dat foto's van (levende) vogels met dergelijke kleurafwijkingen zeldzaam zijn. Op internet vonden we slechts een vage foto van een grotendeels witte papegaaiduiker (http://home.thezone.net/~feathers/weird_and_wonderful.htm). Het vorige geval werd lang geleden beschreven door Johnson, in 1932.

Referenties

- Borg J.J. & Sultana J. 2002. Status and distribution of the breeding Procellariiformes in Malta. II Merill 30: 10-15.
Camphuysen C.J. 2003. Een zeezoet met scholeksterallures. Nieuwsbrief NZG 5(1): 6.
Elkins N., Flumm D.S. & Verrall K. 1990. Partial albinism of manx shearwaters. Brit. Birds 83: 2-23.
Johnson R.A. 1932. An albino puffin.. Auk 49: 219.
Kelly T.C. 1980. Leucism in a guillemot. Irish Birds 1: 532-535.
Lee D.S. & Grant G.S. 1986. An albino greater shearwater: feather abrasion and flight energetics. Wilson Bull. 98: 488-490.
Mackrill E.J. & Yésou P. 1988. Leucism and partial albinism in Balearctic race of manx shearwater. Brit. Birds 81: 235-236.
Oxley J.R. 1999. Albino Leach's storm-petrel, *Oceanodroma leucorhoa*, in Nova Scotia. Can. Field. Nat. 113: 287-288.
Rebel K. 2003. Zeetrekten tijdens windstil weer kan ook leuk zijn: bruinvissen en een partieel albino noordse pijl gezien bij Huisduinen. Nieuwsbrief NZG 5(1): 4.
Stegeman L. & Lagerveld S. 1987. Waarnemingen van afwijkende getekende grauwe pijlstormvogels *Puffinus griseus*. Sula 1: 105-106.
Sultana J. & Borg J.J. 2002. Partially albinistic European storm-petrel *Hydrobates pelagicus melienseis* from Filfla. II Merill 30: 44.
Van Grouw H. 2000. Kleurafwijkingen bij vogels. Vogeljaar 48: 6-10.

MFL & GOK

'Uitgestorven' Nieuw Zeelands stormvogeltje herontdekt

Op 17 november 2003 werden tijdens een pelagische trip in de buurt van Auckland, Nieuw Zeeland, foto's gemaakt van de vogels die rond het schip hingen. Er waren ook enkele vreemde zwart-witte stormvogeltjes aanwezig, die toen nog als enigszins vreemde zwartbuikstormvogeltjes *Fregetta tropica* werden beschouwd. Toen men 's avonds nog eens goed naar de foto's keek, bleek er het een en ander niet te kloppen en begon men te vermoeden dat het om een lang uitgestorven gewaande soort moest gaan: het Nieuw-Zeelands stormvogeltje *Oceanites maorianus*. Deze determinatie werd niet meteen geloofd. Niet alleen was deze soort in geen 150 jaar meer gezien, er waren maar zeer weinig exemplaren van bekend. Het Museum d'Histoire Naturelle de Paris heeft twee exemplaren in de collectie en het British Museum in Londen heeft het derde bekende

exemplaar. Er zijn nog wat andere gevallen bekend, die ooit aan andere soorten werden toegeschreven, dus veel vergelijkingsmateriaal is er niet. Van links en rechts werd geopperd dat het of om een zwartbuik- of om een witbuikstormvogeltje *F. grallaria* zou moeten gaan, soorten die beide zwart-wit én variabel van kleur zijn. Getergd kozen de ontdekkers nog enkele malen zee op een gecharterde boot om terug te keren met werkelijk fantastische foto's van meerdere exemplaren, in alle mogelijke standjes, ook met andere stormvogeltjes om de grootte goed te laten uitkomen. Vele foto's van deze herontdekte soort zijn te vinden via: <http://www.wrybill-tours.com/>. Een absolute aanrader! De foto bij dit bericht is overgenomen van: <http://www.wrybill-tours.com/idproblems/stormpet4.htm> (met toestemming). Zie ook het artikel van: B. Flood (2003) in *Birding World* 16: 479-482: The New Zealand storm-petrel is not extinct. (Al was het alleen maar vanwege de fantastische foto's).

VERENIGINGSNIEUWS

Massastranding van zwarte zee-eenden in Duitsland (nog meer olie)

Op de Duitse waddeneilanden Amrum en Föhr en enkele meer naar binnen gelegen 'Halligen' (versterkte terpen op het wad) zijn in de tweede helft van februari 2004 circa 3000 olievogels aangespoeld. Hiervan zijn er zo'n 1500 daadwerkelijk geteld en gedetermineerd; de andere 1500 zijn geschat aan de hand van de hoeveelheid niet-getelde kustlijn waar ook vogels lagen. De meeste vogels zijn, zoals helaas gebruikelijk bij dit soort incidenten, afgevoerd ter destructie zonder dat nader onderzoek kon worden verricht. Wel zijn oliemonsters genomen. Het bleek te gaan om twee verschillende soorten zware stookolie van Russische herkomst, dus om twee verschillende (illegale!) lozingen. Zwarte zee-eenden maakten de grote meerderheid uit van de getroffen vogels (83%); 7% waren eiders en 3% zeekoeten. Er zaten deze winter vrij veel zwarte zee-eenden voor de kust van Schleswig Holstein: zo'n 50.000 stuks. Een paar honderd van de getroffen zwarte zee-eenden zijn levend gevangen en gewassen. Hiervan zijn er 100 na een korte revalidatie in Duitsland weer losgelaten (met Helgoland ringen) en nog eens 186 (van de 225 die werden binnengebracht) zijn na een wasbeurt in de Fûgelpits (thans gevestigd in Moddergat!) eveneens geringd losgelaten, met Nederlandse ringen.

MFL

met informatie van David Fleet, Landesamt für den Nationalpark Schleswig-Holsteinisches Wattenmeer, Tönning en van Gaatske Wiersma van de Fûgelpits

Kokmeeuwentellingen gevraagd

Klaas van Dijk, Frank Majoor, Peter van Horssen en René Oosterhuis zijn bezig een artikelen te schrijven over resultaten van hun ringonderzoek aan kokmeeuwen in Nederland. Ze proberen onder andere te komen tot een totaalschatting van de aantallen kokmeeuwen die 's winters in Nederlandse steden overwinteren. Er blijken echter weinig tellingen te vinden te zijn van de aantallen meeuwen in de verschillende steden (dorpen) van ons land. Wie kan nadere informatie verschaffen over aantallen kokmeeuwen in zijn eigen stad, bijvoorbeeld uit zijn eigen midwintertellingen? Ook alle andere telgegevens zijn van harte welkom bij:

Klaas van Dijk, Vermeerstraat 48, 9718 SN Groningen, of: klaas.vdijk@hetnet.nl

Opnieuw een omvangrijke stranding van levende olievogels in Nederland

In januari 2003 was er een opmerkelijke stranding van levende olievogels op Ameland/Terschelling. Deze vogels waren vermoedelijk in aanraking gekomen met olie uit de 100 km noordelijker gezonken *Assi Eurolink* (dat wrak ligt daar nog steeds!). Aanvankelijk dreef de vrijkomende olie met de wind mee naar het zuiden richting wadden, maar 'net op tijd' draaide de wind en 'verdween' de olie naar open zee. Hierdoor spoelden er vrijwel geen dode olieslachtoffers aan: deze zullen ook naar zee zijn afgedreven. Vele nog levende olievogels wisten echter op eigen kracht de stranden van Ameland en Terschelling te bereiken, dus tegen de wind in. Hier zijn veel van deze vogels opgevangen en afgevoerd naar de Fûgelpits in Anjum, waar men nog een fors aandeel van de 'vangst' wist te redden en later weer uit te zetten (zie vorige Nieuwsbrief). Dit incident liet zien hoe graag zeevogels met olie op de veren de zee willen verlaten. Een jaar later deed zich een vergelijkbaar geval voor, nu op Texel. Op 18 januari 2004 plukte een wakkere Texelaar met zijn radioscanner het bericht van het vliegtuig van de kustwacht uit de lucht dat er een olievlek van 18 km bij 100 m op de Noordzee voor Texel dreef. Hij belde het opvangcentrum van EcoMare om de mensen daar alvast te waarschuwen. Ondanks de zuidwestenwind, die olie en eventuele dode slachtoffers langs Texel de Duitse Bocht in liet drijven, kwamen in de dagen na de melding vele tientallen alken en zeekoeten, meest levend en zwaar met olie besmeurd, op het Texelse strand aan. De kustwacht kon de olievlek later niet meer terugvinden en liet weten dat de vlek zou zijn verdampt dan wel verwaaid. Helaas bleken de zeevogels weer eens betere oliezoekers dan de mensen in het vliegtuig, want levende olie-alken en -zeekoeten bleven nog enkele weken lang uit zee komen, terwijl krachtige zuidwestenwinden hen dit moeilijk bleven maken. Bij het schrijven van dit stukje zijn er 25 alken en 125 zeekoeten levend bij EcoMare binnengebracht, waarvan opnieuw een groot aantal (geringd) weer schoon en nog levend kon worden uitgezet. Er vielen ook veel dodelijke slachtoffers. Op het Texelse strand werden begin februari ca drie dode alk/zeekoeten per km strand gevonden, bij elkaar ook rond de 100 vogels. Het merendeel van de doden zal echter, voortgedreven door de zuidwester stormen, verloren zijn gegaan op volle zee. Dit nieuwe olie-incident, dat zeer vergelijkbaar is met dat van de vorige winter op Ameland/Terschelling, leverde opnieuw een fors aantal in Nederland geringde alken en zeekoeten op. Blijf zoeken!

MFL

met informatie van Henk Brugge, EcoMare

Over de *Assi-Eurolink*-gerelateerde stranding werd eerder bericht in de NZG Nieuwsbrief:

Leopold M.F. & Camphuysen C.J. 2003. De winter van de olierampen: smurrie van Spanje tot Schier. Nieuwsbrief NZG 4(3): 1-3

Wiersma G. 2004. Let op: uitgezette geringde gerevalideerde olieslachtoffers! Nieuwsbrief NZG 5(1): 8-9.

Operatie Zeebonkjes, ofwel een verzoek om hulp

Wie kan zeggen hoe oud een dode alk is, welk geslacht een uitgevreten meeuw had of van welke eend een los borstbeen is? Een 'hopeloze' zaak, of toch niet? Skeletdelen kunnen informatie verschaffen die aan de andere resten van de vogel vaak niet meer te zien is. Wie op het strand een wervelkolom vindt met een afgekloven borstbeen, een gekraakt bekken met slechts een poot of een schoudergordel met wat veren en toch wil weten wat hij of zij gevonden heeft, heeft vaak wel een 'probleem'. Hoe aardig zou het dan zijn om dan te kunnen terugvallen op een publicatie die licht in de duisternis brengt?

In een van de vorige nieuwsbrieven werd al melding gemaakt van de website van Edward Soldaat (http://soldaat.com/edward/seabirds_skulls/) als aanzet tot een bron voor herkenning van zeevogelschedels. De toen opgeworpen suggestie om tot de productie van een soort determinatiegids voor schedels en skeletdelen te komen raakte een

gevoelige snaar. Schedels verzamelen is leuk, maar het idee om er ook nog iets nuttigs mee doen maakt het klaarblijkelijk nog leuker, want de gedachte aan een serieuze publicatie over de herkenning van zeevogelskeletdelen heeft sindsdien niet meer willen wijken. Met het beschrijven van een enkel skeletje per soort ben je er echter niet. De individuele variatie in bouw en afmetingen kan aanzienlijk zijn, maar ook de verschillende sexen en leeftijden zorgen voor veel verschillen binnen de soorten.

Veel handzaams over de herkenning van skeletresten is er niet gepubliceerd. Her en der is wel het nodige beschreven, met name in archeo-zoölogische publicaties en taxonomische studies. Deze informatie is echter vaak moeilijk toegankelijk en beperkt zich in de meeste gevallen tot enkele bottypen of -complexen. Hier ligt dus een schone taak voor necrofielen. Het basismateriaal dat nodig is voor een publicatie over skeletten is maar mondjesmaat - en vaak niet systematisch - verzameld, nogal eens onvolledig en verspreid over vele museumcollecties. Er moet dus nog het nodige verzameld, geprepareerd en gedocumenteerd worden. En hiermee is de essentie van *Operatie Zeebonkjes* aangegeven.

Lopend onderzoek van Alterra en het NIOZ aan zeevogels en enkele bereidwillige strandjutters helpen *Operatie Zeebonkjes* goed op weg. De dode vogels die binnenkomen voor onderzoek aan maaginhouden en dergelijke leveren zeer bruikbaar en goed gedocumenteerd skeletmateriaal op. Zo heeft de grote serie alkachtigen die beschikbaar kwam na de ramp met de Tricolor interessant materiaal opgeleverd om de leeftijdsontwikkeling van de schedel nader te onderzoeken. Bij de alk, waarbij al op grond van snavelkenmerken de leeftijd kan worden geschat, blijkt er met stijgende leeftijd een steeds verder gaande verbening van de oogkas op te treden (figuur 1). We gaan nu na of dit ook voor andere alkachtigen waarbij leeftijden vaak moeilijker zijn vast te stellen, zoals zeekoet en kleine alk, opgaat.

Juveniel 8 mnd 1,6 jr (nauwkeurig) 2,6 jr (nauwkeurig) overjarig

Figuur 1. Bij alken ontwikkelt zich met de jaren een stevige rand aan de bovenzijde van de oogkas. De 'zwaarte' ervan is wellicht een maat voor de leeftijd.

Ondanks de input uit lopend onderzoek is behoefte aan vogels die wat minder vaak worden gevonden en aan vogels die specifieke informatie kunnen opleveren over de leeftijd. Omdat bij sommige soorten verouderingskenmerken volgens een min of meer vast patroon ontstaan, is het van groot belang de exacte leeftijd van het referentiemateriaal te weten. Geringde vogels leveren in dit verband waardevol skeletmateriaal op, omdat de leeftijd vaak tot op enkele weken nauwkeurig bekend is. Vogels uit verschillende maanden van het jaar laten gedurende de eerste levensjaren de ontwikkeling van het skelet mooi zien. Biometrisch onderzoek aan grotere series biedt wellicht de mogelijkheid om individuele en geslachtsvariaties in kaart te brengen, maar ook de verschillen tussen sommige ondersoorten en verwante soorten. Edward Soldaat houdt zich vooral bezig met de zeevogels, Willem Beekhuizen is de 'eendenman'. Willems onderzoek, dat zich overigens niet beperkt tot 'zoutwatereenden', richt zich niet alleen op de leeftijds- en skeletkenmerken en -pathologie, maar ook op morfologie van de trachea en het stemapparaat, gelegen op de splitsing van luchtpijp en bronchiën. Dit orgaan blijkt zeer soortspecifiek te zijn. Wij zouden het zeer op prijs stellen als de NSO-tellers willen uitkijken naar bruikbare vogels voor een goede referentiecollectie. Aan materiaal van de volgende soorten is nog behoefte:

- alle soorten **zeevogels en eenden** (ook 'zoetwatereenden') **met een ring**. De ring zelf is niet belangrijk, maar de ringgegevens en het beest zelf wel,
- alle **minder algemene soorten** als jagers, (pijl)stormvogels, duikers, futen (met uitzondering van gewone fuut), kuifaalscholver, zwarte en dikbekzeekoet, grote zee-eend, bergeend, zaagbekken, ganzen, wilde en kleine zwaan (dus geen ongeringde alken, zeekoeten, noordse stormvogels en algemene meeuwen).

De versheid van het materiaal is niet belangrijk, al genieten vers-dode beesten natuurlijk de voorkeur, en enige lichte schade is ook geen probleem. Echter vogels die goeddeels 'uitgewoond' zijn, zijn niet interessant. Hoe schaarser de soort, hoe minder kritisch de conditie. Geringde vogels zijn altijd de moeite waard. Voor het verzamelen van dit materiaal is vergunning verleend; het zal uiteindelijk zijn weg vinden naar de officiële natuurhistorische collecties in Amsterdam, Leiden of elders. Wie mee wil werken kan contact opnemen met:

**Edward Soldaat (edward@soldaat.com) en
Willem Beekhuizen (w.beekhzn@zonnet.nl)**

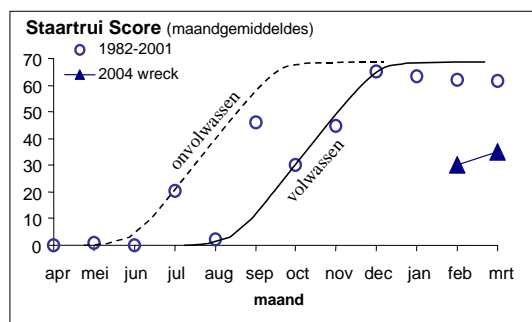
Massa-sterfte van noordse stormvogels in de zuidelijke Noordzee

In de laatste week van februari 2004 werd in de zuidelijke Noordzee een verhoogde sterfte van noordse stormvogels opgemerkt. Inmiddels is er sprake van een echte "*fulmar-wreck*" waarbij zeker duizenden stormvogels zijn omgekomen. Massastrandingen werden gemeld van de noord-Franse, de Belgische en de Engelse kust. De Windbreker uit Petten raapte op 25 en 26 februari 15 stormvogels voor het onderzoek op Alterra, en van tal van andere locaties stroomt het materiaal binnen. Ook van Duitse stranden worden inmiddels verhoogde aantallen slachtoffers gemeld. In samenwerking met de NZG wordt bij Alterra onderzoek uitgevoerd naar zwerfvuil in de magen van dood gevonden stormvogels. Met steun van de EU (Interreg IIIB) is het onderzoek vanaf 2002 uitgebreid naar alle landen rond de Noordzee met het doel de maaginhouden als graadmeter te gebruiken voor zwerfvuil. De stormvogel vormt het symbool van het '*Save the North Sea*' zwerfvuilproject (zie www.savethenorthsea.com/fulmars).

Dankzij dit lange termijn onderzoek is het mogelijk om de massa-sterfte nader te onderzoeken. Verwerking van al het materiaal uit de uitpuilende vriezers zal nog geruime tijd vragen. Voor een eerste indruk is snel onderzoek verricht aan vijftien kadavers, te weten acht vogels van de Noord-Hollandse kust (Windbreker; 26 februari) en zeven van Zeeuwse stranden (RIKZ, 1-5 maart). Ondanks de kleine monstername zijn een aantal boeiende voorlopige resultaten te melden. De belangrijkste zijn samengevat in onderstaande tabel die een vergelijking maakt tussen de vogels die 'normaal' in februari en maart op onze kust aanspoelen, en de huidige massasterfte.

	feb-mrt 1982-2001 (n=186)	feb-mrt 2004 (n=15)	toelichting
% uitwendig besmeurd	43 %	33 %	met olie en/of bv paraffine
gem. conditie-score	1.8	1.1	schaal 0 (vermagerd) tot 9 (zeer goed)
% volwassen	63 %	93 %	op basis geslachtsorganen
% vrouw	66 %	93 %	op basis geslachtsorganen
% donkere kleurfases	11 %	13 %	donker = hoog noordelijk
gem. koplengte vrouw	91.9 mm	90.6 mm	kleiner = noordelijker
% in slagpenrui (gem.score)	8 % (99.7)	60 % (97.4)	volledig geruid: score=100
% in staartrui (gem.score)	20 % (62.6)	73 % (32.3)	volledig geruid: score=70

Besmeuring van de veren met olie of andere rommel lijkt geen directe rol te spelen, in ieder geval niet meer dan bij 'normale' sterfte in februari/maart. Alle 15 vogels waren zeer sterk vermagerd, met volledig opgebruikte vetreserves en sterk ingeteerde spieren. Afwijkend van het normale feb/mrt patroon is dat maar liefst veertien van de vijftien vogels vrouwtjes bleken, op één na allemaal volwassen. Voor analyse van de herkomst van de vogels zijn veel meer metingen nodig. Voorlopige resultaten wijzen niet op een sterk afwijkende winterpopulatie: een groot aandeel donkere kleurfases of kleine vogels zou kunnen wijzen op een ongebruikelijk hoge instroom van vogels uit het hoge noorden: Zeer opmerkelijk is dat een groot deel van de vogels de rui van slag- en staartpennen niet heeft afgemaakt. Gezonde vogels hebben hun rui in februari al lang voltooid. Eerst ruïen de slagpennen en als die ongeveer driekwart klaar zijn, dan volgt de staart. Onvolwassen vogels starten vroeg in het seizoen en zijn tegen het eind van de zomer klaar. Volwassen dieren kunnen pas beginnen als het eind van het broedseizoen nadert (zie de lijnen in de figuur), maar ook zij zijn tegen december klaar. Rui vraagt veel energie van vogels, en bij problemen wordt de rui vertraagd of zelfs stopgezet. In onze lange termijn gegevens (cirkels in de figuur) wordt bij de winterslachtoffers nooit de gemiddelde eindscore van 70 bereikt, omdat er altijd een klein aantal vogels tussen zit dat de rui niet heeft kunnen afmaken. In de huidige massa-sterfte (driehoeken) is dat in extreme mate het geval. Driekwart van de vogels heeft het ruiproces vertraagd of afgebroken. Het stadium waarin dat is gebeurd, wijst er op dat deze vogels al tenminste vier tot vijf maanden voor hun dood in de problemen verkeerden!

VOORLOPIGE CONCLUSIE. De huidige massasterfte lijkt niet te zijn ingezet door acute voedseltekorten, vervuilingincidenten, slecht-weer periodes of plotselinge ziektes. De problemen van deze vogels stammen al vanaf tenminste de herfst, of waarschijnlijk eerder. Broedresultaten van diverse soorten zeevogels op de Schotse eilanden waren in 2003 ronduit slecht (Seabird Group Newsletters 95 en 96). Dit viel samen met tekorten aan zandspiering. Relatief gezien waren resultaten van noordse stormvogels niet zo erg slecht, maar mogelijk wordt extra inspanning tijdens het broeden nu afgestraft. De huidige situatie suggereert dat de voedselomstandigheden rond de broedgebieden nog steeds slecht zijn. Bij de noordse stormvogel blijven volwassen broedvogels normaal een groot deel van de winter in de nabijheid van de kolonies om geregeld het nest te bezoeken. Vrouwtjes nemen daarbij een minder belangrijke rol in, en dat zou kunnen verklaren dat het nu vooral volwassen vrouwtjes zijn die op zoek naar betere voedselomstandigheden de zuidelijke Noordzee terecht zijn gekomen. Langdurige noordwester stormen in februari hebben daar misschien wel aan bijgedragen, maar gezien het 'gebrek' aan mannetjes lijkt dat meer een keuze dan een moeten. Helaas bleek de zuidelijke Noordzee géén redding te brengen. Mogelijk voedseltekort, aanhoudend slecht weer, hogere niveaus van vervuiling, al dat soort zaken kan daar een rol in spelen. De gevonden vogels hadden gemiddeld ca. 25 stukjes plastic in de maag, en een enkeling brokken paraffine-achtig materiaal. Dat is niet ongewoon in onze regio, maar zeker niet positief voor het opbouwen van een goede conditie. Zeevogel-wrecks hebben vaak iets van Murphy's Wet. Als er eenmaal iets mis gaat, dan gaat alles mis, en dat lijkt ook op te gaan voor de huidige massasterfte van de noordse stormvogel.

Deze voorlopige interpretaties zijn gebaseerd op een nog kleine monsternamen van alleen de Nederlandse kust. Opmerkelijk is bijvoorbeeld een Franse rapportage over twee vogels in goede conditie en met volle magen aanspoelden (Phil Cannesson, in lit.). In het *Save the North Sea project* zullen uit verschillende regio's zoveel mogelijk vogels worden onderzocht, waarover later uitgebreid gerapporteerd zal worden.

Veel dank is verschuldigd aan alle mensen die al tellingen en vogels hebben ingestuurd. Hierbij het verzoek om NSO tellingen te blijven opsturen naar Kees Camphuysen en stormvogels te blijven verzamelen voor het onderzoek op Alterra (hoeven niet 'vers' te zijn; wel moeten maag/ingewanden nog aanwezig zijn). Deze rapportage zal in iets uitgebreidere vorm, en ook in Engelse vertaling beschikbaar zijn op de NZG website: www.zeevogelgroep.nl. Aantalsverloop en ruimtelijke spreiding van de massastranding zal worden bijgehouden op de NSO-pagina <http://home.planet.nl/~camphuys/fulmarwreck.htm>.

Jan Andries van Franeker, Alterra - Texel.

Pas-de-deux

Het gebeurt wel vaker, maar het wordt zelden gefotografeerd: een jager die een andere vogel doodt en er vervolgens van eet. Van de broedgebieden is bekend dat bijvoorbeeld grote jagers veelvuldig kleine zeevogels (stormvogeltjes, papegaaiduikers, drieteenmeeuwen) eten. Ook in de winter eten jagers als ze de kans krijgen vogels. Soms worden deze levend gevangen, soms worden ze als aas gegeten. Ook (zee)vogels die nog leven maar toch als bijna-aas beschouwd kunnen worden vormen prooi voor een passerende jager. Maarten Brugge slaagde erin bijgaande foto van een grote jager te maken die tijdens een zandstorm op de Hors van Texel bezig was zich te vergrijpen aan een zeezoet. De laatste had, vrij zwaar besmeurd met olie, het water verlaten om aan land te gaan rusten. Het was de zeezoet niet gegund: de grote jager kwam, zag en at. Het omgekeerde komt overigens ook voor: soms valt een grote jager ten prooi aan een andere zeevogel. Platteeuw & van der Ham (1990) beschreven ooit hoe een grote jager zijn leven verloor aan een zilvermeeuw. Het leven is hard, maar het levert soms wel mooie plaatjes op.

**Grote jager bezig met zeezoet (olieslachtoffer).
Hors, Texel, 26 december 2003. Foto Maarten Brugge**

Referentie

Platteeuw M. & van der Ham N.F. 1990. Het heroïsch einde van een grote jager *Stercorarius skua*. Sula 4: 20-23.

Zeetrekkingen april t/m juli 2003

Gegevens voor dit overzicht zijn afkomstig van Scheveningen (Schev), Camperduin (Hbz) en Huisduinen (Huis), waar regelmatig werd geteld, en van Westkapelle (Weka), Langevelderslag (Lvs), Bloemendaal (Bloem) en Castricum (Cas), waar minder regelmatig werd geteld.

Tijdens de besproken periode werd een groot aantal zeldzaamheden geclaimd. De eerste was een onvolwassen mannetje koningseider te Bloem op 2 april. In Scheveningen werd de soort zelfs twee keer gezien: 31 mei en 1 juni een man zuid. De laatste datum werd er ook een bij Monster gezien. Een mannetje brilzee-eend vloog 22 april langs de Zuidpier van IJmuiden, een mogelijke, onvolwassen man passeerde 9 juni te Hbz. Zwarte zee-eenden en eiders daarentegen waren schaars met als beste dagen voor zwartje 12 april 1865 N te Hbz. Deze dag betekende het begin van een periode met sterke slobententrek ten noorden van Schev: tussen 12 en 17 april 1944 te Bloem (max 738 op de 14e) en 1711 te Hbz (max 425 op de 13e en 617 te Lvs). Langs Bloem en Hbz vlogen deze periode respectievelijk 47 en 49 zomertalingen. Langs Hbz passeerde de 15e tevens een mannetje blauwvleugeltaling. Trek van de overige eenden was over het algemeen niet opvallend. Ook de ruitrek van bergeend was magertjes, met als beste dag 6 juli 429 N te Schev. Brandganzen daarentegen werden in april weer regelmatig gezien, met als beste dag 20 april 1477 N te Hbz. Op deze post werden op 1 mei de enige twee witbuikrotganzen van de besproken periode gezien. Eind mei beperkte de exodus van rotganzen zich tot de noordelijke telposten Hbz en Huis, met 30 mei respectievelijk 745 en 488 N.

Verplaatsingen van kleine futen beperkten zich, zoals gebruikelijk, nagenoeg tot Hbz. Daar werden 7 t/m 10 april en 15 t/m 17 april respectievelijk 12 en 8 roodhalsfuten en 42 en 26 kuifduikers (en 1 geoorde fuut) gezien. Het aantal parelduikers was laag, met maximaal een handvol vogels per dag te Hbz. Elders ontbrak deze soort vrijwel.

Vale pijlen waren schaars, in totaal slechts 7 exx in juli. Een uitzonderlijk vroege vogel werd 24 juni te Hbz gezien. In juni en juli werden op deze post 12 noordse pijlen gezien. Elders ontbrak deze soort. Op 3 mei werden drie vaaltjes gezien (1 Hbz, 2 Huis). Deze dag werden op posten beide respectievelijk 34 en 25 kleine jagers geteld. Andere jagers werden de besproken periode in kleine aantallen gezien. Ook steltlopers werden over het algemeen in kleine aantallen gezien. Illustratief is de beste dag voor rosse grutto: 3 mei 231 N te Hbz en 223 N te Huis. Te Lvs werden in juli veel kleine strandlopers gezien, namelijk 40. Elders ontbraken waarnemingen van deze soort. Zoals gebruikelijk werden oeverlopers vrijwel uitsluitend te Schev gezien. Beste dagen waren 20 juli (133 Z, 7 N) en 27 juli (392 Z). Visdiefjes piekten in twee perioden: half april en eind april-begin mei. De hoogste aantallen werden gezien te Hbz, respectievelijk 3325 N op de 13e (3324 N te Huis) en 757 Z, 5992 N op de 29e. Elders kwamen de aantallen niet boven de 2000 individuen per dag. Andere sterns waren (zeer) schaars. Zo was de beste

dag voor noordse stern 3 mei (74 N te Hbz) en haalde het maximum aantal zwarte en dwergsterns de honderd net. Vermeldenswaard zijn de waarnemingen van een trio zeldzaamheden te Hbz: forsters stern (1 juni), witwangstern (23 juni) en Dougalls stern (29 juli). Ook meeuwen waren over het algemeen schaars. Zwartkopmeeuwen werden de gehele periode in kleine aantallen gezien, maar in juli werden ca zeventig vogels gezien, met name te Lvs, Schev en Weka. Dwergmeeuwen waren zeer schaars. De beste dag was 21 april: 2Z, 1052 N te Huis.

Bruinvissen tenslotte waren tot half april in klein aantal aanwezig. Daarna ontbraken waarnemingen tot 8 juni en 29 juli, toen respectievelijk 2 en 3 te Lvs zijn gezien. Informatie van: Nick van der Ham, Guido Keijl, trektellersnet trektellers@yahoo.com en de website van Scheveningen <http://www.vwgdenhaag.nl/>. Leuke waarnemingen aub eens per vier maanden doorgeven aan: Steve Geelhoed, Leon. Springerlaan 300, 2033 TH Haarlem, e-mail steve.geelhoed@planet.nl. Ingevulde uurkaarten opsturen naar het CvZ-archief, antwoordnummer 817, 8200 WB Lelystad. Ingevoerde gegevens kunnen hier ook op flop heen gestuurd worden, of per e-mail naar kees.camphuysen@wxs.nl.

Steve Geelhoed NZG-CvZ

GERINGDE ZEEVOGELS (Martin de Jong, Derick Hiemstra, Willem Beekhuizen, Edward Soldaat en Roel Draijer)

Noordse stormvogel Een opvallende vangst in een vissersnet op volle zee (62°25'N 05°05'E) op 4 maart 2002. De vogel was 35 jaar en 7 maanden eerder geringd op Orkney (South Ronaldsay) als nestjong. (Bron: The Fulmar, Bulletin of the North Sea Bird Club, 102: 5 (2003)). Een oudje, maar het kan nog krasser: Staav (1998) kende al een vogel die 43 jaar en 10 maanden oud was toen deze weer eens, met zijn zoveelste ring, op zijn nest werd gevangen. Onze eigen noordse stormvogelkundige schat dat leeftijden van 50 jaar haalbaar zijn en dat er zelfs 100-jarigen zouden moeten kunnen rondvliegen (van Franeker 2002).

Noordse pijlstormvogel zoekend naar de oudste noordse stormvogel kwam uw redacteur op de Euring-site deze merkwaardige terugmelding tegen: een telefoontje uit Amerika van een man die meldde dat zijn dochter een levende vogel op het garagepad gevonden had met een BTO ring. Ze brachten de vogel naar de dierentuin van Detroit, waar hij een paar dagen later dood ging. Het was pas de zevende Britse noordse pijl die uit de VS werd teruggemeld, maar dan wel meteen 750 km in het binnenland. Wij vinden een noordse pijl in Limburg al bijzonder (zie Schols 2003). Op dezelfde Euring-site (<http://www.euring.org/Newsletter3-Jul01/PeculiarRecoveries.htm>) staat nog een opmerkelijke vondst van een geringde **visarend** (toch ook een beetje een zeevogel; zie artikel van Leopold *et al.* in een van de komende *Limosa's*): deze geringde vogel kwam te voorschijn uit de maag van een in Gambia geschoten krokodil toen deze werd schoongemaakt. Zo vind je nog eens wat.

Stormmeeuw De oudste van zijn soort ooit (voor zover bekend) komt al jaren achtereen de Hoornse Plas bij Groningen bezoeken. De vogel is als pul geringd te Amagder, Sjaelland, Denemarken (55°38'N, 12°34'E) in juni 1970 en is nu dus 33,5 jaar oud. In het overzicht van Staav (1998) is de oudste stormmeeuw 'slechts' 31 jaar en 8 maanden, dus dit is een hoog-bejaarde.

Zwarte zee-eend Een vogel met Britse ring werd met olie op de veren op 3 februari 2003 levend bij Ecomare (Texel) afgeleverd door Willem en Leontien Beekhuizen (zie Nieuwsbrief 4(3)) en is daar helaas enkele weken later dood gegaan. De vogel bleek op 23 maart 1996 als >1 kj geringd te zijn bij Llandudno, Gwynedd, Wales, Groot-Brittannië (ca 50 km ten zuidwesten van Liverpool). Het skelet is alsnog verzameld voor leeftijdsbepalingsonderzoek (zie bijdrage elders in deze Nieuwsbrief). Gezien de ringdatum en -plaats was dit een vogel die eerder in de olie zat, namelijk bij de Sea-Empressramp in Wales in januari 1996. Het lijkt erop dat dit een vogel was die toen ook bij een opvangcentrum werd binnen gebracht en daar met succes werd schoongemaakt, gerevalideerd en (geringd) weer uitgezet. De 'Migration Atlas' (Wernham *et al.* 2002) geeft geen enkel ander voorbeeld van een teruggemelde op de Britse Eilanden geringde zwarte zee-eend.

Zwarte zee-eend Edward Soldaat diepte nog een vondst op van een geringd vrouwtje (OIS-MUSEUM-PARIS 227807). Er werd 'geen info over de ringplaats verkregen'. Curieus, daar gaan we nog achteraan! De vogel werd op 25 mei 2000 gevonden langs de waddendijk bij West Terschelling waddendijk

Grote stern Bernard Spaans (NIOZ) ving op 19 april 2002 in zijn kanoetenmistnet op de Hengst (zandplaat in de Waddenzee bij Texel) een grote stern met een Britse ring. Op zich is het al interessant dat grote sterns in het voorjaar 's nachts laag over het wad vliegen, maar dit exemplaar was ook nog eens ge(kleur)ringd en wel op de Farnen Eilanden aan de overkant van de Noordzee, op 23 juni 1981, dus 21 jaar eerder. Het beest had een respectabele leeftijd bereikt, al staat het record op 30 jaar en 9 maanden (Staav 2001).

Alk Op 23 februari 2000 werden twee revalideerde (olie)alken losgelaten op de zuidpier van IJmuiden door mensen van het Vogelziekenhuis in Haarlem. Een van hen kwam drie jaar later, op 20 april 2003 opnieuw in Nederlandse wateren in de olie terecht en eindigde dood bij asiel 'De Mikke' in Middelburg). De ander deed het nog beter en werd op 24 juni 2003 levend teruggevangen op Fair Isle (59.32N, 01.38W).

Referenties:

van Franeker J.A. 2002. Krasse knarren. Nieuwsbrief NZG 3(4): 8.

Schols R. 2003. Van internet geplukt: zeetrekten in Limburg. Nieuwsbrief NZG 5(1): 7.

Staav R. 1998. Longevity list of birds ringed in Europe. Euring Newsletter 2: 9-17. (http://www.euring.org/Newsletter2-Dec98/longevity_staa.pdf). (Link werkt niet, opzoeken via de Euring site en dan doorklikken).

Staav R. 2001. Complementary longevity list of birds ringed in Europe. Euring Newsletter 3 (<http://www.euring.org/Newsletter3-Jul01/Staa.htm>). (Link werkt niet, opzoeken via de Euring site en dan doorklikken).

Wernham C., Toms M., Marchant J., Clark J., Siriwardena G. & Baillie S. (eds). 2002. The migration atlas: movements of the birds of Britain and Ireland. Poyser, London.